

Sygn. akt V CSK 69/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 października 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa-Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego w C. i Skarbu Państwa-Naczelnika Drugiego Urzędu Skarbowego w C. przeciwko A. M.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 29 października 2020 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 30 sierpnia 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 30 grudnia 2016 r. powód domagał się zasądzenia od pozwanego A. M. na rzecz Skarbu Państwa - Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego w C. (dalej - „Naczelnik I US”) kwoty 312.395.517 zł oraz na rzecz

Skarb Państwa - Naczelnika Drugiego Urzędu Skarbowego w C. (dalej - „Naczelnik II US”) - kwoty 6.800.612 zł z tytułu naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem oszustwa (pomocnictwa do oszustwa), za które został skazany prawomocnym wyrokiem karnym.

W sprawie ustalono, że wyrokiem karnym Sądu Rejonowego w K. z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie sygn. II K (...), zmienionym wyrokiem Sądu Okręgowego w K. z dnia 17 października 2013 r. sygn. IV Ka (...) (dalej - „Wyrok karny”), pozwany A. M. został uznany za winnego tego, że w okresie od stycznia 1997 r. do kwietnia 2001 r. w B., W., C., działając w krótkich odstępach czasu, w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, w ramach zorganizowanej grupy mającej na celu popełnianie przestępstw przeciwko mieniu i dokumentom, czyniąc sobie z tego procederu stałe źródło dochodu, według przyjętego i zaakceptowanego podziału ról i zadań przy realizacji poszczególnych przestępczych przedsięwzięć, z zamiarem osiągnięcia korzyści majątkowej, wykonując polecenia innych ustalonych osób, odnośnie których toczą się odrębne postępowania karne, i działając wspólnie i w porozumieniu z nimi w celu upozorowania obrotu gospodarczego polegającego na handlu produktami ropopochodnymi oraz zatajenia rzeczywistego rozmiaru i zakresu prowadzonej działalności, działając w ramach firmy A. Sp. z o.o. z siedzibą w W., a później w C. i firmy Przedsiębiorstwo Handlowe „S.” Sp. z o.o. z siedzibą w C., zorganizował laboratorium chemiczne w celu jego wykorzystania do przeprowadzania analiz próbek pochodzących z produkcji paliw ciekłych przez wskazanie, jakiego rodzaju i typu urządzenia należało w tym celu zakupić, w jaki sposób je obsługiwać, a następnie - po uprzednim przeprowadzeniu tych badań, przez inną ustaloną osobę bądź siebie samego, w ramach powierzonej mu roli - poprzez udzielenie wskazówek i porad ustalonym osobom, o tym, jakie komponenty winny być dodane i w jakich proporcjach, by wyroby te były zbliżone i pozorowały, że są one paliwami wyprodukowanymi legalnie przy zachowaniu wymaganych norm jakościowych wytwarzanych paliw na Bazie P. w B. w postaci benzyny U 95, Pb 95, Pb 98 oraz ON przez w/wym. firmy, z czego uzyskał korzyść majątkową w kwocie co najmniej 40.000,00 zł, które to wyroby sprzedawane były indywidualnym odbiorcom, jako pełnowartościowe paliwa ciekłe, a na dokumentach dotyczących obrotu nimi w postaci między innymi faktur VAT, poczynione były adnotacje o

wliczeniu w cenę sprzedawanego produktu podatku akcyzowego, podczas gdy taki podatek nie był odprowadzany, czym pomógł w okresie od stycznia 1999 roku do kwietnia 2001 roku innym ustalonym osobom, wobec których toczą się odrębne postępowania karne wprowadzić w błąd pracowników właściwych miejscowo urzędów skarbowych, co do okoliczności będących podstawą naliczenia świadczeń publiczno-prawnych, doprowadzając w konsekwencji do podstępnego przejęcia przez te osoby w ramach działania firmy A. sp. z o.o. z siedzibą w W., a później z siedzibą w C. firmy Przedsiębiorstwo Handlowe S. Sp. z o.o. z siedzibą w C. należnej Skarbowi Państwa kwoty w wysokości 57.175.709 z tytułu podatku od towarów i usług i kwoty w wysokości 428.758.278 zł z tytułu podatku akcyzy wynikającej z produkcji i obrotu paliwami ciekłymi, co łącznie stanowiło mienie wielkiej wartości w wysokości 485.933.987,00 zł, na szkodę Skarbu Państwa reprezentowanego przez właściwe miejscowo urzędy skarbowe, jednocześnie pomagając w/wym. osobom w doprowadzeniu bliżej nieustalonych indywidualnych odbiorców paliw ciekłych do niekorzystnego rozporządzenia własnym mieniem za pomocą wyzyskania błędnego przeświadczenia, iż zakupują pełnowartościowe paliwa ciekłe przeznaczone jako napęd do pojazdów mechanicznych, na co wskazywała nazwa handlowa oraz cena brutto towaru i wyrządzenia w ten sposób szkody w wysokości równej wartości sprzedanego niepełnowartościowego paliwa ciekłego w kwocie co najmniej 485.933.987,00 złotych, tj. występkę z art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. przy zastosowaniu art. 12 k.k. i art. 65 § 1 k.k. i za ten czyn na mocy art. 294 § 1 k.k. w zw. z art. 286 § 1 k.k. przy zastosowaniu art. 19 § 1 k.k. i art. 65 § 1 k.k. oraz art. 33 § 2 i § 3 k.k. wymierzył mu karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności oraz grzywny w wysokości 200 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 20 złotych.

Wyrokiem z dnia 30 sierpnia 2018 r. Sąd Apelacyjny w (...) zmienił wyrok Sądu Okręgowego oddalający powództwo w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa-Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego w C. kwotę 312.395.517 zł, a na rzecz Skarbu Państwa-Naczelnika Drugiego Urzędu Skarbowego w C. - kwotę 6.800.612, w obu przypadkach z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 28 lutego 2017 r., i orzekł o kosztach postępowania.

W uzasadnieniu zgodził się ze stanowiskiem Sądu pierwszej instancji, że związanie sądu cywilnego zawartym w prawomocnym wyroku skazującym rozstrzygnięciem co do wysokości szkody wyrządzonej przestępstwem kształtuje się różnie w zależności od tego, czy określenie wysokości szkody zawarte w tym wyroku ma charakter ocenny i stanowi jedynie ustalenie dodatkowe, a zatem nie należy do istoty przestępstwa, czy też należy do istoty przestępstwa i tym samym stanowi jeden z elementów stanu faktycznego czynu przestępnego. Zwrócił jednak uwagę, że pozwany został skazany także za to, iż pomógł innym ustalonym osobom wprowadzić w błąd pracowników właściwych miejscowo urzędów skarbowych co do okoliczności będących podstawą naliczenia świadczeń publicznoprawnych, doprowadzając w konsekwencji do podstępnego przejęcia przez te osoby należnej Skarbowi Państwa kwoty w wysokości 57.175.709 zł z tytułu podatku VAT i kwoty w wysokości 428.758.278 zł z tytułu podatku akcyzy, co łącznie stanowiło mienie wielkiej wartości w wysokości 485.933.987,00 zł, na szkodę Skarbu Państwa reprezentowanego przez właściwe miejscowo urzędy skarbowe. Tym samym uznał, że w sentencji Wyroku karnego została ściśle określona wysokość szkody wyrządzonej przestępstwem, którego wraz z innymi osobami dopuścił się pozwany, i stwierdził, iż sąd cywilny jest tym ustaleniem związany. Zważywszy, że w niniejszej sprawie powód dochodzi od pozwanego odszkodowania za szkodę wyrządzoną wskutek utraty podatku od towarów i usług oraz akcyzy, której wysokość ustalono w postępowaniu karnym, pozwany nie mógł skutecznie zgłaszać zarzutów, iż wyrządzona Skarbowi Państwa szkoda była mniejsza. Mógł jedynie - ewentualnie - wykazywać, że szkoda jest mniejsza niż dochodzone od niego przez powoda odszkodowanie, jeżeli zostałyby częściowo naprawiona, jednakże okoliczności tych nawet nie usiłował dowieść.

W ocenie Sądu Okręgowego, dla zakresu odpowiedzialności pozwanego za szkodę nie ma znaczenia, jaką rolę pełnił w przestępczych działaniach, czy był zaangażowany w obieg dokumentacji związanych z działalnością tych firm, jaki był zakres jego odpowiedzialności za te uszczuplenia i jaką korzyść majątkową uzyskał. W sytuacji bowiem, w której pozwany wraz z innymi osobami popełnił przestępstwo opisane w Wyroku karnym, jego odpowiedzialność za wyrządzoną w ten sposób szkodę jest solidarna z innymi sprawcami (art. 441 § 1 k.c.).

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wywiódł pozwany, zaskarżając go i wnosząc o jego uchylenie w całości oraz o przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i o rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego. Zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj. art. 6 w związku z art. 361 § 2 k.c., jak również naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 11 k.p.c., także w związku z art. 67 § 2 zd. 1 k.p.c., oraz art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c.

Jego zdaniem, naruszenie art. 11 k.p.c., także w związku z art. 67 § 2 zd. 1 k.p.c., miało polegać na przyjęciu przez Sąd odwoławczy, że jest związany ustaleniami Wyroku karnego nie tylko co do okoliczności popełnienia przestępstwa zawartymi w znamionach czynu przypisanego w sentencji pozwanemu, ale także ustaleniem dotyczącym wysokości szkody, a więc okoliczności ubocznej, która wykracza poza znamiona tego czynu (stan faktyczny przestępstwa) i nie stanowi o bycie przestępstwa, a ponadto ustaleniem co do osoby poszkodowanej, choć z sentencji przedmiotowego Wyroku nie wynika wysokość szkody związanej z działalnością poszczególnych *stationes fisci*, w tym szkody związanej z działalnością Naczelnika I US oraz Naczelnika II US. W ocenie skarżącego, jeżeli sąd karny ustalił w wyroku, że została wyrządzona szkoda i znalazło to wyraz w sentencji, wówczas sąd cywilny zgodnie z art. 11 k.p.c. jest związany tym ustaleniem, jednakże może dokonać własnych ustaleń w zakresie wysokości wyrządzonej szkody, zwłaszcza gdy okoliczność szkody nie ma znaczenia dla bytu przestępstwa, gdyż nie należy do jego znamion. W związku z tym pozwany zwrócił uwagę, że powstanie szkody w mieniu nie jest warunkiem koniecznym uznania rozporządzenia mieniem za niekorzystne w rozumieniu art. 286 k.k., a tym samym nie należy do ustawowych znamion przestępstwa, za które skazany został pozwany, ani o jego bycie. Z kolei art. 294 § 1 k.k. nie określa samoistnie znamion żadnego typu czynu zabronionego, a więc nie można przestępstwa kwalifikować wyłącznie na podstawie tego przepisu bez powiązania z określonym typem podstawowym przestępstwa przeciwko mieniu.

Pozwany zauważył też, że zgodnie z art. 67 § 2 zd. 1 k.p.c. w sprawie, w której stroną jest Skarb Państwa, zachodzi konieczność ustalenia właściwej *stationis fisci*, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, a w

przypadku wadliwego jej oznaczenia sąd powinien ustalić właściwą jednostkę organizacyjną uprawnioną do reprezentowania Skarbu Państwa w danej sprawie. Tymczasem w sentencji Wyroku karnego mowa jest o wprowadzeniu w błąd pracowników „właściwych miejscowo urzędów skarbowych” oraz podstępny przejęciu należności Skarbu Państwa „na szkodę Skarbu Państwa reprezentowanego przez właściwe miejscowo urzędy skarbowe”. Na tej podstawie nie można zatem z odwołaniem do art. 11 k.p.c. ustalić właściwej jednostki organizacyjnej, z działalnością której wiąże się dochodzone roszczenie, jak również - czy wskazanym przez powoda *stationes fisci* (przy braku innych dowodów) przysługuje w ogóle roszczenie, a jeżeli tak, to w jakiej wysokości, co miało istotny wpływ na treść wyroku przez przyjęcie, że pozwany winien zapłacić na rzecz Skarbu Państwa - Naczelników I US i II US oznaczone kwoty.

Konsekwencją tych naruszeń jest - zdaniem skarżącego - naruszenie art. 6 w związku z art. 361 § 2 k.c., które miało polegać na przyjęciu, że ze względu na moc wiążącą Wyroku karnego powód nie był zobowiązany do wykazania szkody ani co do zasady, ani co do wysokości oraz związku szkody z działalnością *stationes fisci* Skarbu Państwa, a ciężar dowodu spoczywał na pozwanym (art. 6 w związku z art. 361 § 1 i 2 i art. 415 k.c.). Tymczasem brak związania Wyrokiem karnym oznaczał konieczność wykazania przez powoda zasadności dochodzonego roszczenia co do zasady i co do wysokości, zgodnie z ogólnymi zasadami rozkładu ciężaru dowodowego (art. 6 k.c.), jak również obowiązek zbadania przez Sąd związku szkody z działalnością *stationes fisci* Skarbu Państwa.

Z kolei naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. pozwany dopatrzył się w niewyjaśnieniu, z czego wynika wysokość szkody przypadającej na poszczególne *stationes fisci* Skarbu Państwa, tj. Naczelników I US i II US, oraz niewskazaniu podstawy prawnej zasądzonego od pozwanego odszkodowania. Wytknął, że akceptując pierwszoinstancyjne ustalenia faktyczne, Sąd odwoławczy pominął, iż Sąd Okręgowy odniósł się także do przedłożonego przez powoda dokumentu przedstawiającego tabelaryczne zestawienie należności publicznoprawnych stanowiące załącznik do aktu oskarżenia, uznając, że wskazany dokument nie jest ani dokumentem prywatnym, ani dokumentem urzędowym, nie stanowi elementu wyroku i nie jest wiążący dla Sądu. W tej sytuacji

nie wiadomo, jakimi motywami kierował się Sąd Apelacyjny, zasądzając na rzecz Skarbu Państwa, działającego przez Naczelników I US i II US, wskazane w wyroku kwoty, zważywszy, że nie odniósł się do związku dochodzonych z działalnością poszczególnych stationes fisci Skarbu Państwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wyrażona w art. 11 k.p.c. reguła, że ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym, ma na względzie potrzebę zapewnienia jedności jurysdykcji sądowej i niedopuszczenie do podważania przez sąd cywilny ustalenia, iż skazany popełnił przypisane mu przestępstwo, a tym samym prawidłowości wyroku karnego (por. uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 1983 r., III CZP 14/83, OSNCP 1983, nr 11, poz. 168, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 1984 r., III CZP 71/83, OSNC 1984, nr 8, poz. 133, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2010 r., V CSK 310/09, nie publ. i z dnia 21 lutego 2013 r., I CSK 373/12, OSNC 2013, nr 11, poz. 126). W orzecnictwie wyjaśniono też, że istota tego związania polega na wyłączeniu dokonywania w postępowaniu cywilnym ustaleń faktycznych innych niż te, których dokonał sąd karny w sentencji wyroku skazującego, co oznacza, iż w skład podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sądu cywilnego wchodzi czyn opisany w sentencji wydanego w postępowaniu karnym wyroku skazującego (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2012 r., II CSK 330/11, nie publ., z dnia 21 lutego 2013 r., I CSK 373/12, z dnia 10 lipca 2013 r., V CSK 393/12, z dnia 25 listopada 2015 r., II CSK 683/14, nie publ., z dnia 23 czerwca 2017 r., I CSK 614/16 i z dnia 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, nie publ., postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2017 r., IV CZ 62/17, nie publ.).

Jednakże zarazem podkreśla się, że przepis ten stanowi odstępstwo od nakazu samodzielnego dokonywania ustaleń faktycznych i swobodnej oceny dowodów w ramach postępowania cywilnego, a w konsekwencji od naczelnych zasad tego postępowania, takich jak zasada bezpośredniości i kontradiktoryjności, dlatego też jego wykładnia powinna być dokonywana w sposób restryktywny i nie może prowadzić do poszerzenia zakresu związania sądu w sprawie cywilnej

(por. uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 1983 r., III CZP 14/83, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 2007 r., I CSK 105/07, nie publ., z dnia 24 marca 2010 r., V CSK 310/09, z dnia 3 lipca 2013 r., I PK 277/12, nie publ., z dnia 29 czerwca 2016 r., III CSK 267/15, nie publ., z dnia 13 września 2017 r., IV CSK 621/16, nie publ. i z dnia 12 kwietnia 2019 r., I CSK 169/18, nie publ.).

Kierując się tym założeniem, judykatura przyjmuje, że przewidziane w art. 11 k.p.c. związanie prawomocnym wyrokiem karnym dotyczy ustalonych w nim (w sentencji) znamion przestępstwa i takich okoliczności, jak czas, miejsce i poczytalność sprawcy, natomiast okoliczności wykraczające poza te elementy stanu faktycznego, choćby związane z przestępstwem, nie są wiążące w sprawie cywilnej, nawet jeżeli zawarte są w sentencji wyroku, a tym bardziej w uzasadnieniu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04, nie publ., z dnia 20 grudnia 2005 r., V CK 297/05, nie publ., z dnia 23 listopada 2011 r., IV CSK 142/11, nie publ., z dnia 10 lipca 2013 r., V CSK 393/12, z dnia 24 października 2013 r., IV CSK 116/13, nie publ., z dnia 29 czerwca 2016 r., III CSK 267/15, z dnia 12 października 2016 r., II CSK 58/16, nie publ. i z dnia 23 czerwca 2017 r., I CSK 614/16, nie publ.). W związku z tym stwierdza się, że ustalona wyrokiem karnym wysokość szkody jest co do zasady wiążąca tylko wtedy, gdy szkoda należy do znamion ustawowych przestępstwa, stanowiąc niezbędny (a nie jedynie posiłkowy) element jego stanu faktycznego, który nie ma charakteru ocennego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2004 r., I CK 137/03, nie publ., z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04, z dnia 24 marca 2010 r., V CSK 310/09, z dnia 3 lipca 2013 r., I PK 277/12, z dnia 10 lipca 2013 r., V CSK 393/12, nie publ., z dnia 24 października 2013 r., IV CSK 116/13 i z dnia 29 czerwca 2016 r., III CSK 267/15; por. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2003 r., II CK 116/02, nie publ.). Z tego punktu widzenia za „ocenną” uznano np. przesłankę „wyrządzenia znacznej szkody majątkowej” w rozumieniu art. 296 k.k. - ze wskazaniem, że nie musi ona prowadzić do ścisłego określenia wysokości szkody w granicach, w jakich skazany byłby zobowiązany do jej wyrównania w procesie odszkodowawczym - wyprowadzając z tego wniosek, iż sąd cywilny nie jest związany wysokością szkody ustaloną w wyroku skazującym

za to przestępstwo (przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu). Nie może natomiast ustalić, że szkoda nie została wyrządzona (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04) ani że nie była to szkoda znacznej wartości w rozumieniu art. 115 § 5 k.k. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2010 r., V CSK 310/09). Szerszy zakres związania przyjmuje się jedynie - uznając to niekiedy za wyjątek - w razie prawomocnego skazania w postępowaniu karnym za zabór mienia w celu przywłaszczenia lub za przywłaszczenie konkretnej rzeczy (kwoty pieniężnej), kiedy to wskazuje się, że określona w wyroku karnym wartość rzeczy (wysokość kwoty pieniężnej) będącej przedmiotem zagarnięcia lub przywłaszczenia wiąże sąd cywilny, gdyż staje się elementem „istoty przypisanego sprawcy przestępstwa”, tudzież „wynika bezpośrednio z ustalenia przedmiotu przestępstwa” i stanowi tym samym „jeden z elementów stanu faktycznego przypisanego oskarżonemu czynu przestępczego” (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z 17 kwietnia 1961 r., 1 CR 467/60, OSNCP 1963, Nr 1, poz. 13, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 1967 r., I CR 464/66, nie publ., z dnia 18 lipca 1972 r., I PR 346/71, OSNCP 1973, nr 4, poz. 66, z dnia 8 stycznia 2004 r., I CK 137/03, z dnia 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04, z dnia 20 lipca 2007 r., I CSK 105/07, z dnia 18 sierpnia 2009 r., I PK 60/09, OSNP 2011, nr 7-8, poz. 101, z dnia 3 lipca 2013 r., I PK 277/12, z dnia 10 lipca 2013 r., V CSK 393/12 i dnia 25 listopada 2015 r., II CSK 683/14; por. też co do przestępstwa zagarnięcia mienia społecznego przewidzianego w art. 201 k.k. z 1969 r. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 kwietnia 1981 r., IVCR 101/81, nie publ.). Nawet jednak w tym przypadku zastrzega się, że prawomocne skazanie za sprzeniewierzenie powierzonych pieniędzy - art. 284 § 2 k.k. - wiąże co do wysokości przywłaszczonej kwoty, ale nie zwalnia sądu z oceny, w jakiej wysokości szkoda została wyrządzona przestępstwem, gdyż możliwa jest sytuacja, w której szkoda albo w ogóle nie powstanie, albo jej wysokość będzie równa, wyższa, a nawet niższa w stosunku do wartości przywłaszczonego mienia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 2009 r., I PK 60/09 i z dnia 10 lipca 2013 r., V CSK 393/12). Wyrazem wąskiego ujęcia jest też np. stwierdzenie, że o ile ustalenie sądu karnego co do ilości przywłaszczonych dolarów jest wiążące, o tyle nie jest wiążąca ich wartość określona przez sąd karny w przeliczeniu na złote, z zastrzeżeniem,

iż skoro skazanie dotyczyło przywłaszczenia "mienia znacznej wartości", ustalony przez sąd cywilny ekwiwalent w złotych nie może być niższy od kwoty przy pomocy której pojęcie to definiuje się w art. 115 § 5 k.k. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 1972 r., I PR 346/71 i z dnia 20 lipca 2007 r., I CSK 105/07).

Odnosząc przedstawiony dorobek orzeczniczy do wyroku karnego skazującego za oszustwo (pomocnictwo do oszustwa) dotyczące mienia znacznej wartości (art. 286 k.k. w związku z art. 294 § 1 k.k.), należy przede wszystkim zauważyć, że wyrządzenie poszkodowanemu szkody nie należy do jego znamion. Znamię skutku przestępstwa w postaci niekorzystnego rozporządzenia mieniem nie jest tożsame ze szkodą i może być spełnione bez jej powstania (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2000 r., V KKN 267/00, OSNKW2000, nr 9-10, poz. 85, z dnia 27 listopada 2013 r., V CSK 556/12, nie publ. i z dnia 29 czerwca 2016 r., III CSK 267/15, postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2001 r., V KKN 96/99, nie publ.; odmiennie wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2017 r., I CSK 571/16, nie publ.). Może tu bowiem chodzić nie tylko o rozporządzenie - a więc każde, przewidziane prawem zadysponowanie mieniem, kształtujące określony stan prawny (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 sierpnia 2012 r., V KK 419/11, OSNKW2012, nr 12, poz. 133), w tym zaciągnięcie zobowiązania czy przeniesienie posiadania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2000 r., V KKN 267/00) - powodujące bezpośrednio negatywne, niekorzystne dla pokrzywdzonego konsekwencje majątkowe w postaci powstania rzeczywistego uszczerbku lub nieuzyskania spodziewanych korzyści (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2007 r., I KZP 13/07, OSNKW 2007, nr 7-8, poz. 56), określane niekiedy jako oszustwo „szkodowe”, ale także o rozporządzenie powodujące jedynie powstanie czy zwiększenie zagrożenia (niebezpieczeństwa) zaistnienia takich negatywnych konsekwencji, określane niekiedy jako oszustwo „bezszkodowe”.

W kontekście art. 11 k.p.c. oznacza to, że w razie skazania za oszustwo (art. 286 k.k.) sąd cywilny nie może kwestionować, iż określona osoba - wskutek działań przestępcy - niekorzystnie rozporządziła mieniem, a w razie skazania za typ kwalifikowany (art. 294 § 1 w związku z art. 286 k.k., por. wyroki Sądu

Najwyższego z dnia 23 stycznia 2002 r., V KKN 497/99, nie publ., postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 1 marca 2004 r., V KK 248/03, OSNKW 2004, nr 5, poz. 51, z dnia 18 września 2008 r., V KO 61/08, nie publ. i z dnia 8 kwietnia 2016 r., II KK 84/16, nie publ.) - że rozporządziła mieniem znacznej wartości w rozumieniu art. 115 § 5 k.k. Zważywszy natomiast, że do znamion przestępstwa nie należy szkoda, nie jest związany ustaleniami sądu karnego co do szkody i jej wysokości, w związku z czym musi samodzielnie ocenić, czy ustalone przez sąd karny niekorzystne rozporządzenie mieniem w rozumieniu art. 286 k.k. (ewentualnie w związku z art. 294 § 1 k.k.) - wiążące sąd cywilny - jest równoznaczne ze szkodą, zgodnie z regułami dotyczącymi odpowiedzialności odszkodowawczej, w tym zwłaszcza art. 361 k.c.

Do wyjaśnienia pozostaje natomiast, czy związanie ustaleniem dotyczącym niekorzystnego rozporządzenia mieniem jest pełne, tj. obejmuje w całości ustalenia dotyczące czynu (czynu ciągłego), które zadecydowały o wyczerpaniu znamion niekorzystnego rozporządzenia mieniem, łącznie z wartością tego mienia, którym rozporządzono (co może stanowić szkodę w rozumieniu prawa cywilnego), czy też jest ograniczone do tej części ustaleń, które były wystarczające dla wyczerpania znamion, a więc, że skazany doprowadził do określonego niekorzystnego rozporządzenia mieniem i - w przypadku skazania za typ kwalifikowany (z art. 294 § 1 k.k.) - że było to co najmniej mienie znacznej wartości w rozumieniu art. 115 § 5 k.k., ale już nie co do konkretnej wartości mienia.

W tej kwestii orzecznictwo nie jest w pełni jednolite, przywołane bowiem orzeczenia dotyczące art. 296 k.k. wskazują na związanie ograniczone, podczas gdy te, dotyczące zaboru mienia w celu przywłaszczenia albo przywłaszczenia mienia (obecnie art. 284 k.k.) - wskazują na związanie pełne. O ile usytuowanie art. 286 k.k. w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko mieniu (obok art. 284 k.k.) sugeruje przyjęcie rozwiązania właściwego dla przywłaszczenia, o tyle nakaz ścisłej interpretacji art. 11 k.p.c. oraz podkreślana w orzecznictwie wyjątkowość stanowiska co do art. 284 k.k. skłania do zaakceptowania na gruncie art. 286 k.k. ujęcia wąskiego. Ku niemu skłania się też dotychczasowe orzecznictwo Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 27 listopada 2013 r., V CSK 556/12 Sąd Najwyższy stwierdził, że jeżeli pozwani zostali skazani za przestępstwo z art. 286 § 1 k.k.

(w związku z art. 294 § 1 k.k.), dla sądu cywilnego wiążące jest popełnienie przez nich przestępstwa polegającego na tym, iż w celu osiągnięcia korzyści materialnej doprowadzili oni, między innymi powoda, do niekorzystnego dla niego rozporządzenia własnym mieniem, natomiast nie jest wiążąca wskazana w wyroku karnym ogólna kwota korzyści osiągniętych przez skazanych, w tym kwota wyłudzona od powoda, gdyż dla popełnienia przestępstwa i wymierzenia za nie kary nie było konieczne dowiedzenie pozwanym, jaką szkodę dokładnie poniósł pokrzywdzony, będący powodem. Tym samym nie można przyjąć, że ustalenie wysokości szkody w prawomocnym wyroku karnym wynika bezpośrednio z ustalenia przedmiotu przestępstwa i stanowi jeden z elementów stanu faktycznego, przez co ma wiązać sąd na podstawie art. 11 k.p.c., jako zawarte w wyroku karnym ustalenie faktu co do kwoty utraconej przez powoda w wyniku przestępczego działania pozwanych. Podobnie w wyroku z dnia 29 czerwca 2016 r., III CSK 267/15 Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że o ile sąd w sprawie cywilnej jest związany faktem popełnienia przez sprawcę przestępstwa oszustwa, w tym ustaleniem, że poszkodowany niekorzystnie rozporządził mieniem opisanym w sentencji wyroku karnego, o tyle jest uprawniony do samodzielnego ustalenia, iż w wyniku tego przestępstwa poszkodowany poniósł szkodę wyższą, przy czym wiązanie sądu cywilnego określeniem mienia, którym poszkodowany niekorzystnie rozporządził, oznacza, że nie może przyjąć, iż taki fakt nie miał miejsca, może natomiast samodzielnie ustalić wysokość szkody.

Wszystko to prowadzi do wniosku, że sąd cywilny jest wprawdzie związany ustaleniem co do tego, iż skazany dopuścił się określonego czynu wyczerpującego znamiona oszustwa (art. 286 k.k.), ewentualnie oszustwa kwalifikowanego (art. 286 w związku z art. 294 § 1 k.k.), co - w przypadku oszustwa „szkodowego” - wskazywać będzie na wyrządzenie poszkodowanemu przestępstwem szkody, jednakże wiązanie to sięga tylko granic niezbędnych dla respektowania wyroku karnego, a więc obejmuje ustalenie, że w ogóle miało miejsce określone zadysponowanie mieniem wyczerpujące znamię niekorzystnego nim rozporządzenia i - ewentualnie - że dotyczyło ono mienia o znacznej wartości określonej w art. 115 § 5 k.k., natomiast nie obejmuje ustalenia dotyczącego określonej wartości mienia, w zakresie wykraczającym poza znamię mienia

znacznej wartości. Wprawdzie niekiedy wskazuje się, że sąd karny zobowiązany jest do precyzyjnego ustalenia, na czym polegało niekorzystne rozporządzenie mieniem, tj. ustalenia, czy miało ono postać pogorszenia sytuacji majątkowej pokrzywdzonego niepowiązanego z powstaniem szkody majątkowej, czy też polegało na wyrządzeniu takiej szkody w wyniku rozporządzenia mieniem, jednakże nie decyduje to o wyczerpaniu znamion przestępstwa, lecz determinuje możliwość orzeczenia obowiązku naprawienia szkody oraz może mieć znaczenie dla oceny stopnia społecznej szkodliwości czynu, a tym samym dla wymiaru kary (por. art. 53 § 1 w związku z art. 115 § 2 k.k.). Zależność ta nie jest jednak wystarczająco silna, by uzasadniać związek sądu cywilnego tą częścią ustaleń. Nie można bowiem zapominać, że związek uzasadniają m.in. obowiązujące w postępowaniu karnym, podwyższone rygory dowodowe (por. art. 5 k.p.k.), natomiast stosowanie przez sąd karny dyrektywy wymiaru kary w postaci stopnia społecznej szkodliwości czynu ma charakter ocenny (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2013 r., SNO 19/13, nie publ., wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2011 r., IV KK 382/10, nie publ. i z dnia 11 maja 2017 r., WA 2/17, nie publ.). Dlatego nawet jeżeli rozmiar szkody wpłynął na orzeczoną względem pozwanego karę, charakter tej zależności nie pozwala uznać rozmiaru szkody ustalonego przez sąd karny za wiążący dla sądu cywilnego. Interpretacji tej nie sprzeciwia się wyrok z dnia 25 czerwca 2010 r., I CSK 520/09 (nie publ.), w którym Sąd Najwyższy orzekł, że sąd cywilny nie jest uprawniony do oceny stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu i przyjmowania dla potrzeb postępowania cywilnego innej kwalifikacji czynu niż ta, o jakiej orzekł sąd w wyroku karnym, gdyż dotyczyło to stwierdzenia przez sąd cywilny - mimo wyroków karnych skazujących za umyślne przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu i mieniu - że większość tych czynów karalnych charakteryzuje się niskim stopniem społecznego niebezpieczeństwa czynu i nosi cechy wykroczeń.

Przyjmując szerszy zakres związania, Sąd Apelacyjny naruszył art. 11 k.p.c. Niezależnie od tego należy zwrócić uwagę, że uznając, iż powód dochodzi od pozwanego odszkodowania za szkodę w postaci utraty podatku VAT oraz akcyzy, wyrządzoną wskutek „przejęcia” tych podatków (ich nieodprowadzenia) przez oznaczone osoby z pomocą pozwanego, Sąd odwoławczy nie tylko nie wskazał

jednoznacznie podstawy prawnej rozstrzygnięcia - co trafnie wytknął skarżący - ale w istocie nie zrekonstruował w pełni mających wynikać w Wyroku karnego i wiązać sąd cywilny ustaleń kluczowych dla odpowiedzialności odszkodowawczej. W szczególności nie wyjaśnił na czym in casu polegało znamionujące skutek przestępstwa oszustwa niekorzystne rozporządzenie mieniem przez Skarb Państwa (por. postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 24 czerwca 2015 r., I KZP 2/15, OSNKW 2015, nr 7, poz. 56).

Konsekwencją tych niedostatków było także to, że Sąd Apelacyjny nie poświęcił żadnej uwagi weryfikacji związku dochodzonego roszczenia z działalnością poszczególnych *stationes fisci* Skarbu Państwa, czego - zważywszy treść Wyroku karnego - nie usprawiedliwia w pełni zasada, iż sąd w postępowaniu cywilnym związany jest ustaleniem co do osoby pokrzywdzonej, zawartym w sentencji wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2008 r. III CSK 191/08, OSP 2010, z. 1, poz. 2). Skarżący ma przy tym rację, że zastępowanie Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej nie zwalnia sądu od obowiązku ustalania właściwej *stationis fisci*. Nie jest to jednak jeszcze równoznaczne ze stwierdzeniem, że ewentualne naruszenie art. 67 § 2 k.p.c. (reprezentacja przez niewłaściwe *statio fisci*) mogło wywrzeć wpływ na wynik sprawy, w której Skarb Państwa był powodem i zasądzono na jego rzecz świadczenie odszkodowawcze. Nie sposób bowiem uznać, że wynik sprawy byłby inny, gdyby Skarb Państwa był reprezentowany przez właściwą jednostkę organizacyjną. Tym bardziej nie można przyjąć, że wskutek wadliwej reprezentacji Skarb Państwa, który wygrał sprawę, był pozbawiony możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

jw